

УДК(UDC) 94(477):930.1(045)«1922»

СРІБНЯК І. В.

ХРОНІКА ЖИТТЯ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ У ТАБОРІ КАЛІШ, ПОЛЬЩА (1922 р.)*

У статті проаналізовано умови перебування інтернованих вояків-українців у таборі Каліш (Польща) у 1922 р. Зроблено висновок про те, що таборове повсякдення вояків було позначене значними труднощами, але попри це таборяни продовжували будувати своє життя на військових засадах, сподіваючись на відновлення УНР.

Ключові слова: табір, інтерновані, старшини, вояки-українці, преса, Каліш, Польща.

Історія функціонування табору інтернованих Військ УНР Каліш вже віддавна є в полі уваги дослідників - і одним з перших до вивчення цієї теми звернувся польський дослідник О. Колянчук. У своєму науково-популярному нарисі він побіжно зупинився на деяких аспектах культурно-освітньої діяльності вояків-українців у цьому таборі, а також побіжно згадавши про роботу майже усіх громадсько-освітніх організацій українського вояцтва у Каліш як під час інтернування, так і після створення тут Української станиці. Але при цьому автор майже не використовував архівних документів (загалом лише 10 посилань на один з фондів ЦДІА України у Львові та ще одне - на Державний архів у м. Каліші), що великою мірою збіднило джерельну основу його розвідки [1].

У другій половині 1990-х рр. історіографія даної проблеми збагатилась цілою низкою монографічних праць, в яких висвітлювались загальні аспекти перебування інтернованих вояків армії УНР у таборах Польщі (у т.ч. й в Каліші) [2; 3; 4, с. 80-174]. Досить активно вивчались й особливості функціонування таборової преси, що дозволило досить повно реконструювати історію видання майже всіх газет і журналів українського вояцтва у 1921-1924 рр. [5; 6, с. 32-215; 7; 8]

У 2000 р. до обставин функціонування цього табору наново звернувся й О. Колянчук, підготувавши та опублікувавши окрему монографію про долю українських комбатантів у міжвоєнній Польщі [9] (за неї досліднику було присуджено науковий ступень кандидата історичних наук). Цього разу дослідник набагато відповідальніше поставився до джерельного забезпечення власних наукових пошукувань про цей табір - використавши матеріали трьох архівних установ - Centralne archiwum wojskowe w Warszawie, ЦДАВО України і ЦДІА України (м. Львів), а також інформацію, почерпнуту з пресових видань.

* Дану статтю було підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europu Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів та вищих шкіл Польщі - *авт.*

Срібняк Ігор Володимирович - доктор історичних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна). ORCID 0000-0001-9750-4958.

Але уважне вивчення деяких поданих дослідником посилань дозволяє зробити висновок про недбале оформлення деяких з них - О. Колянчук кількаразово не вказує на використані ним аркуші архівних справ з українських архівосховищ (див. посилання №№ 174, 175, 180, 182), а в примітці № 184 («ЦДАВО України. - ф. 1075, оп. 2, арк. 10») взагалі відсутній номер використаної ним справи, що не дає можливості уявити собі - яке ж архівне джерело використав дослідник у останньому випадку [9, с. 118, 151].

Щоправда, звернення до науково-довідкового апарату монографії «Обеззброєна, але нескорена...» відразу дає підказку - що ж насправді «використав» О. Колянчук: документ під сигнатурою «ЦДАВО України, ф. 1075, оп. 2, спр. 879, арк. 10» [3, с. 58, 136]. Вочевидь, така «неточність», якої припустився тут дослідник, спонукає до припущення, що насправді О. Колянчук не тримав у руках відповідний архівний документ, а сама архівна сигнатура була ним запозичена - до того ж неточно - зі згадуваної монографії.

Нині існує нагальна потреба наново звернутись до дослідження цієї теми з метою максимального залучення архівних матеріалів - насамперед вже згаданого ЦДАВО України, які з незрозумілих причин не були використані О. Колянчуком (або були використані - але у дещо специфічний спосіб - *авт.*).

Концентрація вояків-українців у таборі № 10 Каліш (Kalisz) розпочалась ще у грудні 1920 р., впродовж 1921 р. тут у повному складі перебували 2-га Волинська і 3-тя Залізна стрілецькі дивізії армії УНР (у кількісному складі понад три тисячі осіб, у т.ч. близько 100 жінок і дітей). Зберігаючи свою структуру та штаби, згадані дивізії були зведені в одну групу інтернованих Військ УНР, начальником якої було призначено командувача 3-ої дивізії генштабу генерал-хорунжого Олександра Удовиченка.

Табір мав усю необхідну інфраструктуру, що дозволяло належним чином організувати життя і побут таборян, дотримуючись при цьому військових засад. У зв'язку з ліквідацією кількох таборів інтернованих (Пикуличі, Вадовиці, Ланцут) до кінця 1921 р. до Калішу було переміщено ще деякі підрозділи інтернованих Військ УНР. Але при цьому кількість його «мешканців» неухильно зменшувалась у зв'язку з дезертирством частини таборян, звільненням з табору рішенням польської влади, виїздом на навчання та працевлаштуванням окремих категорій вояків у межах Польщі [10].

На початку 1922 р. інтерновані відділи Армії УНР в Каліші через економічну кризу в Польщі, опинилися у надзвичайно важкому становищі внаслідок майже повного припинення фінансування. Це призвело до того, що майже всі напрямки діяльності інтернованого українського вояцтва у таборах були тимчасово паралізовані. За невеликим винятком, майже усі військові вишколи і загальноосвітні заклади на деякий час припинили свою роботу. Але штаб групи намагався й в таких умовах продовжувати підготовку старшинського складу, для чого у лютому-березні 1922 р. в дивізії були організовані заняття (у вигляді військової гри під керівництвом полковника П. Шандрука), участь в яких була обов'язковою для всіх вільних від служби старшин.

Про це свідчать зокрема накази 2-й і 3-й стрілецьким дивізіям (ч. 1 від 16 липня 1921 р., місце постою - с. Рожиці; ч.2 від 18 серпня 1921 р. місце постою с. Немирінці), в яких визначались (умовно) розташування згадуваних дивізій, маршрути передислокації їх окремих частин, бойові завдання підрозділам та ін. [11, арк. 7-7зв., 8-9, 69-69зв.] На тих старшин, які без поважних причин не з'являлись на військову гру, накладались покарання. Так, зокрема, приряджений до 3-ої дивізії сотник Грабченко отримав за наказом комдива три доби арешту на таборовій гауптвахті, але відмовився виконувати цей наказ з огляду на те, що він перебував у 10-ти денній відпустці (у межах табору) через хворобу своєї дружини. Зрештою, 7 березня 1922 р. він був поміщений на гауптвахту, менш ніж через годину був звільнений наказом комдива 3-ої дивізії [11, арк. 22-22зв., 30].

Також станом на 28 березня 1922 р. у таборі Каліш продовжували свою роботу курси сотенних командирів (250 слухачів), на яких викладали 14 старшин постійного складу; батареїних командирів (30 слухачів і 8 лекторів-старшин; адміністративних старшин (70 і 10), курінних командирів (30 і 8). Крім того, діяли курси штабних старшин (74 і 12). Отже, у таборі на цей час свій фаховий рівень вдосконалювали 454 старшини, діяльність різних курсів забезпечувало 120 старшин і 330 козаків [12, арк. 25].

Прихід весняного тепла позитивно позначився на становищі таборян, які отримали можливість частіше залишати ненависні бараки. До того, у зв'язку з початком весняних польових робіт в околицях Каліша знову збільшилась потреба в робочих руках, завдяки чому став можливим організований виїзд робітничих команд. Зароблені кошти можна було витратити на поліпшення харчування та придбання потрібних речей.

Водночас для інтернованих створювались певні можливості для заробляння коштів у самому таборі, коли заходами комендатури були засновані майстерні: шевська, лимарська (виготовлення виробів зі шкіри - *авт.*) і кравецька з усім необхідним устаткуванням (14 кравецьких машин, дві шевські та одна лимарська). Вони виконували замовлення польської таборової інтендатури, причому 50% їх прибутків передавалось засновнику (міністерству внутрішніх справ Польщі), а решта використовувалась для оплати роботи працівників майстерень [13, арк. 225]. Передбачалось, що після відшкодування всіх витрат на облаштування майстерень, вони будуть передані під управління командування інтернованих Військ УНР.

Проте всі ці заходи виявились неефективними аби спинити хвилю дезертирства з армії УНР - тільки впродовж березня-квітня 1922 р. 2-гу і 3-тю дивізії залишило 216 вояків. Така негативна динаміка мала місце й в подальшому - якщо станом на 15 травня ц.р. загальна кількість таборян у Каліші складала 4185 осіб, то до 1 серпня вона скоротилася на 433 вояків і вже становила 3752 особи (з них 1466 старшин, 1917 козаків та 369 жінок і дітей) [14, арк. 332]. Але попри таке значне скорочення чисельності таборян, Волинська і Залізна дивізії армії УНР продовжували зберігати штаби, кадри та внутрішній устрій, притаманний регулярним військовим частинам (кадрованого складу).

Велике значення мало те, що навесні 1922 р. генерала О. Удовиченка було призначено генерал-інспектором військ УНР, з наданням йому права

розподілу всіх коштів, що надходили до таборів. Завдяки цьому була, зокрема, забезпечена повноцінна робота Редакційного комітету (створений його наказом від 10 травня 1922 р. при Генеральному штабі армії УНР), який разом з Термінологічною комісією здійснював переклад на українську мову чинних в армії статутів, а також розробку нових напрям та положень для навчання військ. Заходами Комітету (голова - генерал В. Куш) та його чотирьох відділів (пішого, кінного, гарматного, інженерного) були розроблені статuti польової і залогової служби, складені напрями для багнетного бою та ін. [15, арк. 22]

Також протягом першої половини 1922 р. у таборі Каліш була видана й низка праць з військової науки (брошура «Значення і роля старшини в армії», «Сущність війни та значіння армії» - матеріали опубліковані у «Військово-науковому віснику», «Як найкраще провадити навчання стрільби» - в журналі «До зброї»). Також були підготовлені до друку «Що таке дисципліна, значіння та принципи її», «Ночні чини», «Підручник для провадження тактичних навчань в полі», «Значіння вогню та влучність мушкетного стрілу», «Значіння показних навчань», «Програм польового статуту», «Програм залогового статуту» (рапорт полковника В. Сігаріва ч. 262 від 1 вересня 1922 р.) [12, арк. 148].

Попри всі труднощі таборового повсякдення у таборі завжди проводилось святкування пам'ятних дат в житті вояцтва. Так, зокрема, в Каліші 4-5 червня 1922 р. відбулось святкування третьої річниці існування 3-ої Залізної стрілецької дивізії, до програми якого увійшли: 4 червня - Урочиста служба Божа, «парад військам 3-ої Залізної дивізії», обід в Старшинському зібранні, олімпіада, театральна вистава; 5 червня - козачі забави, театральна вистава для козаків [16, арк. 25-26, 27-28]. Для улаштування дивізійного свята було асигновано 100 тис. м.п. [17, арк. 209зв.]

У цей час все більше таборян перебувало поза табором, працюючи на сезонних роботах. Але табір продовжував діяти, в Каліші - хоч і в значно менших обсягах - проводилась культурно-освітня робота, яка поступово поживлялась з поверненням до нього робітничих команд. Потреба в обміні досвідом обумовила скликання 9 жовтня 1922 р. в Калішському таборі культурно-освітньої конференції, на якій були підведені підсумки просвітницької діяльності в таборах за два роки інтернування та запропоновано шляхи її активізації. Також було обговорено загальні напрями культурно-освітньої роботи («загальноосвітній», «фахово-освітній», «загально-фахово-освітній») [16, арк. 15].

Але колосальний брак матеріальних ресурсів позначався на усіх сторонах життя та діяльності інтернованих. Одним з унаочнень цього стало звернення завідувача «Хати козака» до культурно-просвітнього відділу 3-ої дивізії з рапортом (від 6 листопада 1922 р.), яким він повідомляв про цілковите вичерпання коштів, потрібних для придбання (передплати) газет для «Хати» [18, арк. 12]. Згадуваний завідувач звертався з проханням вжити «заходів про забезпечення «Хати» на майбутнє», для чого місячно було потрібно близько 15 тис. м.п. Він повідомляв, що газети «За свободу», «Rzeczpospolita», «Robotnik», «Gazeta Wspolna» купувались у товариства «Веселка» (станом на вересень-жовтень 1922 р.), причому кошти на ці потреби надавались буфетом старшинського зібрання 7-ої бригади 3-ої дивізії та таборовими артистами-

аматорами, які час від часу проводили вистави на користь «Хати козака» (3-тя дивізія) і «Хати волинця» (2-га дивізія) [18, арк. 13-14].

Ще більших видатків потребувало лікарське обслуговування інтернованого вояцтва, між тим командування армії УНР мало можливість забезпечити його лише на мінімальному рівні, а крім того - кількість лікарів та лікарських помічників була настільки малою, що змушувала об'єднати дивізійні шпиталі у загальнотаборові лікарські заклади. Відтак у Каліші працювала таборова амбулаторія та «ізба хворих», в Щепіорно - таборова амбулаторія і збірний шпиталь, які обслуговували всіх інтернованих вояків Армії УНР [19, арк. 61].

Але згадані лікарські заклади були дуже обмежені у можливостях надання спеціальної лікарської допомоги - коли йшлося про опіку сухотників. Справа в тім, що на листопад 1922 р. у таборах перебувало близько 400 хворих з числа старшин та козаків, улаштування яких «у відповідних умовах являється дуже пекучим і вимагає найскорішого розв'язання». В цій ситуації на допомогу цій категорії вояцтва прийшло «Товариство опіки над молоддю імені Митрополита Шептицького», яке запропонувало для потреб хворих помешкання для улаштування санаторія [20, арк. 201-201зв.].

У складних умовах таборового повсякдення командування інтернованих Військ УНР пошукувало дієвих засобів для скріплення морального духу таборян. Найефективнішим засобом консолідації вояцтва у 1922 р. (як і в попередньому році) була преса - тому в кінці квітня ц.р. спільними зусиллями культурно-освітніх організацій таборів Каліш та Щипіорно за допомогою командування Військ УНР було започатковане видання газети «Український сурмач» (тиражувалась у Щипіорно в 1922-1923 рр.). Цьому передувало об'єднання двох дивізійних видавництв - 3-ої Залізної і 6-ої Січової дивізій (після створення єдиної групи Військ у Каліш-Щипіорно зі спільним командуванням).

Намагаючись забезпечити високий рівень матеріалів, редколегія звернулася до авторитетних українських генералів та старшин з пропозицією долучитись до підготовки статей до цього видання. Один з таких листів - за підписом голови редакційної колегії І. Гончаренка - надійшов генералові О. Пількевичу (табір Стшалково). У ньому містилось прохання «прийти [...] «на допомогу, як морально, так і матеріально», а також взяти «живу участь» у справі видання часопису, бо редколегія відчувала «брак літературних сил» [21, арк. 4].

Велике значення таборовій пресі, і зокрема «Українському сурмачу» надавав С. Петлюра, який 11 листопада 1922 р. доручив генерал-інспектору Військ УНР забезпечити сталий зв'язок з відділами Окремої кінної дивізії армії УНР, яка майже у повному складі у цей час перебувала на роботах. Однією з форм такого зв'язку, на думку С. Петлюри, було регулярне надіслання до підрозділів дивізії «Українського сурмача», що було тим більш важливо за умови тривалого перебування поза табором окремих частин армії УНР (кінного полку 3-ої дивізії, Охорони Головного Отамана, «Чорношличників»). Про своєчасне та регулярне надходження «Українського сурмача» до таких підрозділів мали подбати насамперед командири цих частин [20, арк. 192].

Крім «Українського сурмача» в Каліші у 1922 р. заходами видавництва «Чорномор» друкувались ще кілька періодичних видань, у т.ч. й тих, які були перенесені зі Стшалкова у ц.р. (часописи 1-ї Запорозької дивізії «Військовий вісник» і «Наша зоря»), «Вістник спілки лікарських помішників на еміграції», «Залізний стрілець», «Табір», «Чорномор» [8, с. 107-108]. Друк усіх цих видань став великою мірою можливий завдяки роботі видавництва «Чорномор», яке було засноване восени 1922 р. Товариством допомоги емігрантам з України, а також завдяки енергійним заходам начальника СЮШ генерала М. Шаповала. Останній доклав усіх зусиль для того аби типографське обладнання підпорядкованої йому Школи було з користю використано для потреб інтернованих (у свій час його було вивезено під час відступу армії УНР до Польщі).

Водночас у таборі залишалось місце для реалізації творчих проєктів, яким Каліш завдячував кільком творчим особистостям з числа вояцтва. 13 травня 1922 р. група молодих літераторів з числа таборян (С. Довгаль, М. Селегій, М. Загривний, Ю. Дараган та ін.) скликали збори задля організації нового часопису «Веселка» та обговорення його програми. Вона, зокрема, містила такі положення: згуртування українських письменників, надання допомоги творчим особистостям з числа таборян, популяризацію української культури та «прищеплення» європейських культурних досягнень на українському ґрунті [8, с. 159].

На цих зборах була присутня також і більшість членів нещодавно заснованого українського літературно-артистичного товариства «Вінок» (голова поручник О. Петлюра), у т.ч. - А. Падоліст, І. Зубенко, А. Коршнівський та ін. Його програмні постулати були практично тотожними організації «веселківців»: у статуті товариства «Вінок» (§1), зокрема йшлося, що його члени мали «студіювати рідне чи чужоземне мистецтво, видавати друком праці членів Т[оварист]ва, або самого Т[оварист]ва, влаштовувати курси і лекції, вечорниці, вистави, екскурсії, музеї, книгозбірні і т.ин.». Діяльність товариства поширювалась «на весь терен України й за межі її», а його «членами-співробітниками» могли «бути всі особи без ріжниць полу нації, що виявили свою зацікавленість до Українського мистецтва і письменства, чи відзначилися своїми заслугами перед Українським Літературно-артистичним Т-вом «Вінок» офірами (пожертвами - *авт.*) та іншими позитивними допомагами на його користь» [22, арк. 5, 29].

Тому не дивно, що вже 9 червня ц.р. ініціатори заснування нового часопису спільно з членами товариства «Вінок» утворили нове товариство «Веселка», яке й мало зайнятись виданням однойменного журналу. Члени-засновники журналу «Веселка» звернулись до українського суспільства з декларацією-закликом, сподіваючись на його підтримку: «засновуємо свою «Веселку», бажаючи об'єднати коло неї найріжнорідніші наші літературні течії. Закликаємо до співробітництва, до реальної й матеріальної допомоги» [8, с. 159-160].

Збільшення кількості дописувачів та співробітників «Веселки» (з 20 осіб у травні 1922 р. до 50 на кінець ц.р.) засвідчило, що цей заклик було почуто. Ця обставина дозволила урізноманітнити змістовне наповнення журналу - крім прози і поетичних творів, рецензій та хронікальних матеріалів - на

шпальтах «Веселки» уміщувалась й публіцистика. Одним з яскравих її зразків стало звернення Є. Маланюка до Д. Донцова, в якому була розкрита мотивація ініціаторів заснування нового журналу: «Опинившись в таборах для інтернованих обеззброєними, [...] ми вхопилися за ту духовну зброю, [...] зброю міцну, сильну, непереможну - національне мистецтво». Часопис постав виключно заходами його засновників, які «останнім напруженням виснажених боротьбою сил, на останні копійки, відірвані від власного вбогого «пайка» інтернованого» спромоглись на видання «Веселки», що невдовзі стала одним з найсолідніших еміграційних українських літературно-мистецьких видань [23, с. 55].

Але їх літературна творчість жодним чином не оплачувалась, відтак таборові літератори потребували матеріальної допомоги. Цю місію почасти виконував Комітет допомоги інтернованим літераторам у Польщі, заходами якого з 1 серпня і до 31 грудня 1922 р. на ці та інші гуманітарні потреби було зібрано 464.870 марок польських (м.п.). Ця сума утворилась за рахунок пожертв від УГК (300 тис. м.п.), УЦК (50 тис. м.п.), особистого внеску М. Шаповала (10 тис. м.п.), прибутку від вистави Драматичного товариства у таборі Щепіорно (18.870 м.п.) та інших надходжень. Ці кошти були розподілені малими сумами (2-15 тис. м.п.) між вояками в таборах, у т.ч. й сухотниками. Більші суми були виплачені таборовим літераторам - Є. Маланюку (13 тис. м.п.), А. Коршнівському і Ф. Крушинському (20 тис. м.п. кожному), крім того - частина грошових надходжень була витрачена Комітетом для допомоги редколегії журналу «Веселка» [24, арк. 22, 23-26].

Отже, у 1922 р. таборяни відбули свій звичайний цикл існування у Каліші - від зимових негараздів, що були зумовлені не завжди достатнім харчуванням та браком опалу для бараків - до весняно-літньої фази, коли їх становище значно поліпшилося завдяки використанню інтернованих на роботах у приватних господарствах та військових установах Польщі. При цьому командування армії УНР вживало заходи щодо налагодження зв'язку між цими робітничими загонами і штабами частин, які залишились в таборі. У цей час потужним консолідуючим чинником виступала таборова преса, яка крім згуртування вояцтва навколо ідеї відновлення УНР, також задовольняла їх інформаційні потреби.

Тимчасове працевлаштування інтернованих у теплу пору року дало можливість таборянам значно поліпшити своє матеріальне становище: вояки придбали одяг і взуття, почали краще харчуватися, навіть зробили невеликі заощадження. Проте з наближенням осені необхідність у робітниках поступово зменшувалася, й інтерновані знову опинилися у скрутному становищі. Перед ними знову повстала сумна перспектива зимування у непристосованих для цього бараках. І хоча у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості інтернованих у таборах бараків для них вже не бракувало, їх обігрів (особливо в сильні морози) залишався однією з найнагальніших проблем таборян.

1. *Kolanczuk A.* Internowani żołnierze Armii UNR w Kaliszu 1920-1939. - Kalisz-Przemysław, 1995. - 96 s.

2. *Karpus Z.* Jency i internowani rosyjscy i ukrajscy na terenie Polski w latach 1918-1924. - Torun, 1997. - 209 s.
3. *Срібняк І.* Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.). - Київ-Філадельфія, 1997. - 187 с. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19901>).
4. *Павленко М.І.* Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.). - К., 1999. - 352 с.
5. *Wiszka E.* Prasa obozowa zolnierzy Armii Ukrainskiej Republiki Ludowej internowanych w Kaliszu i Szczypiornie w latach 1920-1924 // Rocznik Kaliski. - Kalisz, 1996-1997. - Т. XXVI. - S.153-170.
6. *Сидоренко Н.* Національно-духовне самоствердження. II. Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919-1924). - К., 2000. - 262 с.
7. *Wiszka E.* Prasa emigracji ukrajskiej w Polsce 1920-1939. - Torun, 2001. - 324 s.
8. *Вішка О.* Преса української еміграції в Польщі (1920-1939 рр.): Історико-бібліографічне дослідження. - Львів, 2002. - 479 с.
9. *Коланчук О.* Українська військова еміграція у Польщі 1920-1939 рр. - Львів, 2000. - 276 с.
10. *Срібняк І.* Табір інтернованих Військ УНР у Каліші, Польща (перша половина 1921 р.): моральний стан старшинства та заходи з його нормалізації // Емінак: науковий щоквартальник. - Київ-Миколаїв, 2018. - № 1(21) (січень-березень). - Т. 2. - С. 42-49 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23661>).
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВО України), ф.3525, оп.1, спр.4.
12. ЦДАВО України, ф.1078, оп.2, спр.304.
13. ЦДАВО України, ф.2439, оп.1, спр.34.
14. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.838.
15. ЦДАВО України, ф.1078, оп.2, спр.278.
16. ЦДАВО України, ф.4007, оп.1, спр.17.
17. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822.
18. ЦДАВО України, ф.3525, оп.1, спр.5.
19. ЦДАВО України, ф.1078, оп.2, спр.306.
20. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.824.
21. ЦДАВО України, ф.3884, оп.1, спр.9.
22. ЦДАВО України, ф.3525, оп.1, спр.1а.
23. *Маланюк Є.* Pro domo sua (Замість одвертого листа Д-ру Донцову) // Веселка. - Каліш, 1923. - Ч.7-8.
24. ЦДАВО України, ф.4007, оп.1, спр.16.

References

1. *Kolanczuk A.* Internowani zolnierze Armii UNR w Kaliszu 1920-1939. - Kalisz-Przemysl-Lwow, 1995. - 96 s.
2. *Karpus Z.* Jency i internowani rosyjscy i ukrajscy na terenie Polski w latach 1918-1924. - Torun, 1997. - 209 s.
3. *Sribnyak I.* Obezzbroyena, ale neskorena: Internovana Armija UNR u taborakh Pol'shchi u Rumuniyi (1921-1924 rr.). - Kyiv-Filyadelfiya, 1997. - 187 s.
4. *Pavlenko M.I.* Ukrayinski viyskovopoloneni y internovani u taborakh Pol'shchi, Chekhoslovachchyny ta Rumuniyi: stavlennya vlady i umovy перебування (1919-1924 rr.). - К., 1999. - 352 s.
5. *Wiszka E.* Prasa obozowa zolnierzy Armii Ukrainskiej Republiki Ludowej internowanych w Kaliszu i Szczypiornie w latach 1920-1924 // Rocznik Kaliski. - Kalisz, 1996-1997. - Т. XXVI. - S.153-170.
6. *Sydorenko N.* Natsional'no-dukhovne samostverdzheniya. II. Presa internovanykh ukrayintsev ta tsyvil'noyi emihratsiyi (Chekhiya, Pol'shcha, Rumuniya, Yehypet, 1919-1924). - К., 2000. - 262 s.
7. *Wiszka E.* Prasa emigracji ukrajskiej w Polsce 1920-1939. - Torun, 2001. - 324 s.
8. *Vishka O.* Presa ukrayinskoyi emihratsiyi v Pol'shchi (1920-1939 rr.): Istoryko-bibliografichne doslidzhennya. - L'viv, 2002. - 479 s.
9. *Kolyanchuk O.* Ukrayin'ska viys'kova emihratsiya u Pol'shchi 1920-1939 rr. - L'viv, 2000. - 276 s.

10. Sribnyak I. Tabir internovanykh Viysk UNR u Kalishi, Pol'shcha (persha polovyna 1921 r.): moral'nyy stan starshynstva ta zakhody z yoho normalizatsiyi // Eminak: naukovyy shchokvartal'nyk. - Kyiv-Mykolayiv, 2018. - № 1(21) (sichen'-berezen'). - T.2. - S.42-49 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23661>).

11. Central'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy (dali - CDAVO Ukrainy), f.3525, op.1, spr.4.

12. CDAVO Ukrainy, f.1078, op.2, spr.304.

13. CDAVO Ukrainy, f.2439, op.1, spr.34.

14. CDAVO Ukrainy, f.1075, op.2, spr.838.

15. CDAVO Ukrainy, f.1078, op.2, sp.278.

16. CDAVO Ukrainy, f.4007, op.1, spr.17.

17. CDAVO Ukrainy, f.1075, op.2, spr.822.

18. CDAVO Ukrainy, f.3525, op.1, spr.5.

19. CDAVO Ukrainy, f.1078, op.2, spr.306.

20. CDAVO Ukrainy, f.1075, op.2, spr.824.

21. CDAVO Ukrainy, f.3884, op.1, spr.9.

22. CDAVO Ukrainy, f.3525, op.1, spr.1a.

23. Malanyuk E. Pro domo sua (Zamist' odvertoho lysta D-ru Dontsovu) // Veselka. - Kalish, 1923. - Ch.7-8.

24. CDAVO Ukrainy, f.4007, op.1, spr.16.

Срибняк И. В.

доктор исторических наук, профессор, Киевский университет имени Бориса Гринченко (Украина). ORCID 0000-0001-9750-4958

ХРОНИКА ЖИЗНИ ИНТЕРНИРОВАННЫХ ВОИНОВ-УКРАИНЦЕВ В ЛАГЕРЕ КАЛИШ, ПОЛЬША (1922 г.)

В статье проанализированы условия пребывания интернированных воинов-украинцев в лагере Калиш (Польша) в 1922 г. Сделан вывод о том, что их лагерная повседневность была сопряжена со значительными трудностями, однако, несмотря на это интернированные продолжали основывать свою жизнь на военных началах, надеясь на восстановление УНР.

Ключевые слова: лагерь, интернированные, офицеры, воины-украинцы, пресса, Калиш, Польша.

Sribnyak I. V.

Dr. (History), Professor (Ukraine), Borys Grinchenko Kyiv University. ORCID 0000-0001-9750-4958

THE CHRONICLE OF THE LIFE OF INTERNED SOLDIERS-UKRAINIANS IN THE CAMP OF KALISZ, POLAND (1922)

The concentration of Ukrainian soldiers in the Kalisz camp began in December 1920, during 1921 here there were two full-fledged divisions of the Army of the Ukrainian People's Republic (in a quantitative composition of more than three thousand people, including about 100 women and children). While retaining its structure and headquarters, these divisions were consolidated into one group of interned UPR troops. The camp had all necessary infrastructures, which allowed to properly organizing the lives and lives of the interned, while adhering to the military background. The camp continued to replenish all the time, but the number of its "inhabitants" was steadily decreasing in connection with the desertion of part of the camp, dismissal from the camp by the decision of the Polish authorities, departure to study and employment of certain categories of soldiers within Poland.

At the beginning of 1922, interned units of the UPR Army in Kalisz, due to the economic crisis in Poland were in an extremely difficult position as a result of almost complete cessation of funding. This led to the fact that almost all areas of the activity of interned Ukrainian armies in the camps were temporarily paralyzed. With a few exceptions, almost all military schools and colleges have ceased their work for some time. The moral condition of the Ukrainian part of the war was at a low level, because food was not always at the proper level, and part of the war was lacking in clothing and footwear. Nevertheless, the majority of the interned was ready to continue to withstand the disadvantages of the camp's existence, sincerely believing in the ideals of the Ukrainian People's Republic.

In the summer of 1922, the situation of the interned improved in connection with the assignment of a significant part of them to perform various jobs within the working teams. For

this, interns received daily cash rewards, which allowed them to save or spend to buy the most necessary things, as well as improve your nutrition. The command of the Army of the UPR took steps to ensure that the departure of the interned from the camp for work did not lead to the loss of ties between the workers' units and the headquarters of the units, who were left in the camp. At this time, a powerful consolidating factor was the camp press, which, in addition to uniting belligerence around the idea of restoration of the UNR, also met their information needs.

With the approach of the fall, the need for workers was gradually diminishing, and the interned again were in a difficult position. Against them, the sad prospect of hibernating in the barracks that were not fit for this purpose arose again. Although, in connection with the significant decrease in the number of interned in the camps of the huts there was no shortage for them, their heating (especially in severe frosts) remains one of the most urgent problems of the campers. But this did not shake their commitment to the idea of restoration of the UPR. The camp itself remained one of the largest places of the accumulation of Ukrainian warfare, who in their overwhelming majority consistently advocated national liberation slogans, and were ready to continue the fight against red Russia.

Key words: *camp, interned, officers, soldiers-Ukrainians, press, Kalisz, Poland.*

Отримано 23.12.2017